

รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธ
THE MODEL FOR PROMOTING SUFFICIENCY BEHAVIOR ACCORDING TO
THE BUDDHIST WAY

พระมหาทวี มหาปณฺโญ (ละลง)
Phramaha Tawee Mahāpaṇṇo (Lalong)^๑
พระมหาปรทัตติ ยาทองไชย Phramaha Parathatti Yathongchai^๒
กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ Kunnikar Tangtulanont^๓
วิไลพร อุ่นเจ้าบ้าน Wilaiphon Aunchaoban^๔

Received: *September 16, 2020*

Revised: *April 9, 2021*

Accepted: *April 19, 2021*

บทคัดย่อ

บทความงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธ” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของหลักคิหิสุข และหลักเศรษฐกิจพอเพียง ๒) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุ และผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมไม่พอเพียงในสังคมไทยยุคบริโภคนิยม รูปแบบการปฏิบัติตามหลักคิหิสุขและหลักเศรษฐกิจพอเพียงของคนในสังคมไทย ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่าง โดยจำแนกออกเป็นปัญหาด้านการขาดปัจจัยดำรงชีพ ปัญหาด้านการขาดการพัฒนาศักยภาพที่เพียงพอสำหรับแก้ปัญหา

^๑ ภาควิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Department of Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Thailand. Email: ptlalong@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๘-๓๓๙๖๕๕๕..

^๒ นักวิจัยอิสระ เลขที่ 125/1 หมู่ที่ 8 ต.เขาชายธง อ.ตากฟ้า จ.นครสวรรค์ 60190,
Independent Researcher 125/1 Moo 8 Khao Chai Thong Subdistrict Tak Fah District
Nakhon Sawan Province 60190. Email: Yathongchai.urapumi@gmail.com เบอร์โทรศัพท์
๐๖๕๒-๔๓๐-๔๕๓.

^๓ นักวิจัยอิสระ เลขที่ 1 ซอยพระราม 2(50)แยก 2 ถนนพระราม 2 แขวงสามตำบล เขตบางขุน
เทียน กรุงเทพมหานคร, 1 Soi Rama2(50)Yake2, Rama Road, Sa-Mae Dam, Bangkhuntian,
Bangkok Thailand. Email: tangkunnikar@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๐๓-๑๘๘๒.

^๔ นักวิจัยอิสระ เลขที่ 58/23 แขวงวัฒนะ 12 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร
10210, Independent Researcher 58/23 Soi Chaeng Watthana 12, Khwaeng Thung Song
Hong, Lak Si district, Bangkok. 10210. Email: Wilaiporn.pad@gmail.com เบอร์โทรศัพท์
๐๙๓-๒๒๔-๙๖๙๔.

รวมถึงปัญหาด้านการสร้างภาระหนี้สินซ้ำเติมตนเองและครอบครัว ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อปัจเจกชน และสังคมเป็นวงกว้างโดยสะท้อนผ่านปัญหาเศรษฐกิจ สังคม อาชญากรรม และการล้มละลายของสถาบันครอบครัว ในส่วนการแก้ปัญหาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันนั้น จะต้องใช้หลักปฏิบัติที่มีลักษณะส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง ประกอบด้วยหลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรม เช่น หลักไตรสิกขา หลักสันโดษ หลักทวิภูมิมิถัตถประโยชน์ หลักสปปุริสธรรม ซึ่งมีลักษณะ ๓ ด้าน ได้แก่ สร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง สร้างรูปแบบปฏิบัติที่ถูกต้อง และสร้างทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมพอเพียงตลอดชีวิต

คำสำคัญ : รูปแบบการส่งเสริม, พฤติกรรมพอเพียง, วิถีพุทธ

Abstract

The Research article on "The Model for Promoting Sufficiency Behavior according to the Buddhist Way" is aimed at: 1) to analyze key characteristics of Gihi-sukha (house-life happiness) and the sufficiency economy principles 2) to study the problems causes and effects of insufficient behavior in Thai consumerism, the pattern of practice in accordance with Gihi-sukha (house-life happiness) and the sufficiency economy principles of the people in Thai society 3) to propose a way forward model for promoting sufficiency behavior according to the Buddhist way in Thai society. The research results are as follows: The lifestyle behavior of Thai people in today's society causes many problems, classified as a problem of lack of living factors, problems in the lack of sufficient capacity for solving problems, Including the problem of creating a debt burden to aggravate oneself and family, which the problem affects the individual and the broader perspective in society, reflecting through the economic, social, crime and bankruptcy issues of the family institution. Solving the problems of the lifestyle of Thai people in the present society must use principles that support self-sufficient behavior consisting of Gihi-sukha (house-life happiness), Sufficiency economy principles and dharmic principles such as Sikkhàttaya (the Threefold Learning), Santosa (contentment), Diññhadhammikattha (virtues conducive to benefits in the present), Sappurisa-dhamma (qualities of a good man), which has 3 aspects which are to create the correct knowledge, create the correct practice model and create a positive attitude towards sufficiency behavior throughout life.

Keywords: Model for Promoting, Sufficiency Behavior, Buddhist Way

๑. บทนำ

ในคำสอนเกี่ยวกับสิ่งที่หาได้ยาก ได้กล่าวถึงความเป็นอยู่ หรือการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่ยาก เนื่องจากการใช้ชีวิตเป็นศิลปะที่มีความลึกลับซับซ้อน มีเงื่อนไขและปัจจัยคอยบีบคั้น หรือให้ฝ่าฟันมากมาย เช่น เหตุปัจจัยแห่งการมีทรัพย์ใช้จ่ายไม่ขัดสนตลอดชีวิต การดำรงชีวิตที่ขอบธรรมไม่ผิดต่อหลัก สัจธรรม เช่น หลักกฎแห่งกรรม กฎแห่งธรรมชาติ หรือกฎแห่งธรรมนิยาม ความไม่ประมาทในการดำรงชีวิตภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ การถูกโรคร้ายไข้เจ็บเบียดเบียน ถูกโลกธรรม ๘ ประการครองงำ และถูกกรรมเป็นเครื่องตรึงชีวิต เช่น การเกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ บิบบั่น การดำรงตนชอบโดยไม่ข้องแวะด้วยอมิตร การไม่ประกอบการงานทุจริต มีการกระทำปามาติบาตเพราะเหตุแห่งทรัพย์ หรือเหตุแห่งการดำรงชีวิต เป็นต้น ดังนั้น การมีศิลปะในการดำเนินชีวิตให้รอดปลอดภัยจากอุปสรรคทางโลก กล่าวคือการดำรงชีพไม่ให้ขัดสนตลอดชีวิต และจากอุปสรรคทางธรรม กล่าวคือการมีสติปัญญารักษาดนไม่ให้มีพฤติกรรมผิดพลาดไปจากหลักความถูกต้อง เช่น เห็นสิ่งที่เป็นอกุศลธรรมว่าเป็นกุศลธรรม จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิต เพราะผลลัพธ์ที่ดีหรือร้ายย่อมปรากฏแก่ผู้ประกอบกรรมเสมอ ตรงกับประพันธ์คำกล่าวในสมุททกสูตร ว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น”^๕

ในปัจจุบัน สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ มีการเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจ การลงทุน การสื่อสาร ทำให้วิถีชีวิตของคนปรารถนาความเป็นอยู่ที่หรูหราทันสมัยยิ่งขึ้นตาม กลายเป็นกระแสบริโภคนิยม ทำให้เกิดผลกระทบตามมา เช่น ผู้คนมีความเป็นอยู่ลำบากมีการแข่งขันกันทำมาหาเลี้ยงชีพที่เข้มข้น มีการตีคุณค่าของชีวิตด้วยการบริโภคปัจจัยดำรงชีพที่หรูหรา ทันสมัย มีราคาแพง และมีรสนิยมที่สังคมให้การยอมรับ จนกลายเป็นเหตุของภาระหนี้สินในอนาคต เห็นได้จากสถิติภาวะหนี้สินภาคครัวเรือนเกษตรกรไทยในปี พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๘ พบว่า ครัวเรือนเกษตรมีแนวโน้มเป็นหนี้ลดลง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ครัวเรือนเกษตรเป็นหนี้ร้อยละ ๗๘.๑ และลดลงเหลือร้อยละ ๖๘.๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ในขณะที่มูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนกลับมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ครัวเรือนเกษตรมีมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ที่ ๘๓,๘๑๔ บาทต่อครัวเรือน และเพิ่มเป็น ๑๓๖,๕๘๗ บาทต่อครัวเรือน^๖ จากข้อมูลหนี้สินที่ปรากฏดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงปัญหาการบริโภคนิยมที่เพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในตัวปัจเจกชน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น ปัญหาการดำรงชีพดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่รัฐ สังคม และตัวของปัจเจกชนเองจะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยการศึกษาปัญหา สาเหตุที่สร้างปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากปัญหา ไปจนถึงการสร้างจิตสำนึกในการใช้ชีวิตอย่างรู้คุณค่า ประหยัดและมีความพอเพียงในการบริโภคใช้สอยปัจจัย

^๕ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^๖ กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงเศรษฐกิจ, **หนี้สินครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๕๘**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒.

ดำรงชีพ มีการวางแผนการออมทรัพย์ไว้เพื่อเป็นหลักประกันความเสี่ยงของตนเอง และครอบครัวในอนาคตอย่างรัดกุม โดยการณรงค์วิธีการสร้างความสุขอย่างถูกต้อง

สำหรับการออกจากปัญหาจะต้องใช้หลักการที่ส่งเสริมองค์ความรู้ ข้อปฏิบัติที่มีลักษณะส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง และมีจิตสำนึกที่ดีสำหรับประคับประคองปัจเจกชนให้มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ไม่ย่อท้อ หรือเลิกรากลางคัน จากการศึกษาหลักการที่มีลักษณะดังกล่าว พบว่า หลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง เช่น หลักไตรสิกขา สันโดษ ทิฐุธรรมมีกตลปประโยชน์ หลักสัปปุริสธรรม มีคุณลักษณะสร้างความสุขที่ยั่งยืนให้แก่ผู้นำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ^๗ ๔ ระดับ ได้แก่ (๑) ระดับการใช้ชีวิตปกติ สามารถสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตและทรัพย์สินตามเหตุปัจจัยของการลงมือปฏิบัติ ต้นทุนชีวิต หรือประเภทอาชีพการงาน (๒) ระดับการป้องกันปัญหาจากคุณลักษณะที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง (๓) ระดับการแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในขณะดำรงชีวิตจากการพัฒนาสติปัญญาทำให้มีรูปแบบการดำรงชีพที่พอเพียง สามารถยึดประโยชน์จากการมีทรัพย์สินมั่นคงได้ และ (๔) ระดับการสร้าง ความมั่นคงในประโยชน์สูงสุดของชีวิต เช่น การเจริญด้วยโภคทรัพย์ จำนวนมหาศาล การสร้างสาธารณประโยชน์ สาธารณกุศลเพื่อประโยชน์ในโลกหน้า หรือเพื่อตอบสนองความเลื่อมใสศรัทธาในบุญกิริยาวัตถุต่าง ๆ โดยมีตัวชี้วัดความสุขคือการสร้างผลลัพธ์ของการปฏิบัติที่เป็นสุขนั่นเอง

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธ มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอ ๓ ข้อ ได้แก่ ๑) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะสำคัญของหลักคิหิสุข และหลักเศรษฐกิจพอเพียง ๒) เพื่อศึกษาปัญหา สาเหตุ และผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมไม่พอเพียงในสังคมไทยยุคบริโภคนิยม รูปแบบการปฏิบัติตามหลักคิหิสุขและหลักเศรษฐกิจพอเพียงของคนในสังคมไทย ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธในสังคมไทย

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ (๑) การศึกษาเอกสาร ประกอบด้วยการศึกษาชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) คือพระไตรปิฎกภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) คืออรรถกถาแปล ฉบับมหายานจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๔ ตำราวิชาการ เอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับ

^๗ สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม, อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.

หลักเศรษฐกิจพอเพียง กระแสบริโภคนิยมในสังคมไทย (๒) การศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วยรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและสังคม พร้อมทั้งการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

สำหรับการศึกษาเอกสาร คณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิด้านพระพุทธศาสนา ข้อมูลจากคัมภีร์ตำราวิชาการทางศาสนาชั้นหลัง เช่น ตำราวิชาการ หนังสืองานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ด้านศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้อง เช่น เศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ จิตวิทยา เป็นต้น ส่วนการศึกษาภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยนี้ ได้แก่ นักวิชาการในฝ่ายศาสนาและฝ่ายสังคม จำนวน ๒๐ รูป/คน โดยแบ่งคำสัมภาษณ์ออกเป็น ๑๔ ข้อ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๕ รูป/คน โดยแบ่งคำสัมภาษณ์ออกเป็น ๔ ข้อ โดยที่คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักคิหิสุข หลักไตรสิกขา หลักสันโดษ หลักทวิภูมิมกัตถประโยชน์ หลักสปปุริสธรรม และหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาทบทวนวรรณกรรมในการหาประเด็นสำคัญเพื่อสร้างเครื่องมือคือ คำสัมภาษณ์ที่สนับสนุนและคัดค้านเจต्योंของการวิจัย ซึ่งเครื่องมือได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ ท่าน

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) คิหิสุข หมายถึง ความสุขกายสุขใจของผู้ครองเรือน (คฤหัสถ์) หรือฆราวาส ผู้ปฏิบัติตามหลัก คิหิสุข ๔ ประการ คือ อตถิสุข โภคสุข อนนสุข และอนวัชชสุข^๘ ซึ่งมีลักษณะส่งเสริมการศึกษา เพื่อให้เกิดศักยภาพทางปัญญาสามารถมองเห็นโทษและประโยชน์ของการกระทำความทางกาย วาจา และใจ รวมถึงพฤติกรรมที่ส่งเสริมให้การดำเนินชีวิตได้รับประโยชน์ เกื้อกูล ความสุข และความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป และมีลักษณะส่งเสริมการสร้างคามเพียรสำหรับยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น การสร้างความเพียรเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว การสร้างความเพียรเพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีการสร้างความเพียรเพื่อรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ในหลักคิหิสุขมี ๔ ประการนั้น หลักอตถิสุขคือสุขเกิดจากการมีทรัพย์ หลักปริโภคสุข คือสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสม หลักอนนสุข คือสุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ และหลักอนวัชชสุข คือสุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มิโทษ ปัจจุบันพบว่า สังคมไทยจำนวนมากยังขาดหลักคิหิสุข ทำให้ต้องประสบกับปัญหาการสร้างรายได้ หรือการมีทุนทรัพย์ที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ปัญหาทางครอบครัวต่าง ๆ เช่น การใช้จ่ายเกินฐานะ หรือรายได้ที่มีการกู้หนี้ยืมสิน การถูกคุกคามจากเจ้าหนี้ และการโดนยึดทรัพย์สิน เป็นต้น

^๘ อ.จตุกก. (ไทย) ๑๓/๖๒/๑๐๕.

^๙ อ.จตุกก. (ไทย) ๑๓/๖๒/๑๐๕.

๒) หลักเศรษฐกิจพอเพียง คือการดำรงชีวิตด้วยทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ เกิดขึ้นครั้งแรกโดยโครงการพระราชดำริ ปี พ.ศ.๒๕๑๗ สำหรับเป็นแนวทางพัฒนาประเทศให้ดำเนินไปตามลำดับขั้นตอนอย่างสมดุลและมั่นคง โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นฐาน “ความพอมีพอกิน” ของประชาชนส่วนใหญ่ ปรากฏอยู่ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หลาย ๆ โครงการ มีการดำเนินงานมาเป็นเวลายาวนานถึง ๔๓ ปี^{๑๐} หลักเศรษฐกิจพอเพียงตรงกับหลักสันตฎฐิ คือความสันโดษหรือยินดีด้วยปัจจัยที่มีอยู่ มี ๕ ประเภท ได้แก่ (๑) ความพอเพียงในระดับเริ่มต้นเป็นการพึ่งพาตนเองด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ (๒) ความพอเพียงในระดับการขยายโอกาสเป็นการขยายพื้นที่ทำกิน และสินค้าบริโภคที่เกิดจากการพึ่งพาตนเองไปสู่การค้าขายในชุมชน เพื่อสร้างรายได้เข้ามาสู่ครอบครัว (๓) ความพอเพียงในระดับความมั่นคงในชีวิตและครอบครัวจากการมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ การมีรายได้มากกว่ารายจ่ายในระดับที่สมดุล (๔) ความพอเพียงในระดับการสร้างเศรษฐกิจเป็นการพัฒนาวิถีชีวิตที่เริ่มต้นจากความพอเพียงระดับพอมีพอกินไปสู่ระดับที่สร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตได้ และความพอเพียงในระดับกลุ่ม หรือชุมชนจากการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อระดมทรัพยากร และสติปัญญาการบริหารจัดการร่วมกัน มีการสร้างกฎกติกาในการทำงาน ผลិតสินค้า และแบ่งค่าตอบแทนตามสัดส่วนที่เป็นธรรม สำหรับแนวคิดความพอเพียงในพระพุทธศาสนา ปรากฏในหลักคำสอนเหล่านี้ คือหลักไตรสิกขามีลักษณะสร้างองค์ความรู้ในการดำรงชีวิต หลักความสันโดษมีลักษณะเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างถูกสัดส่วนหรือตามความจำเป็น หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มีลักษณะสร้างความมั่นคงให้แก่ปัจจัยดำรงชีพต่าง ๆ และหลักสัปปริสธรรมมีลักษณะสร้างองค์ความรู้ในสิ่งที่วิถีชีวิตต้องเข้าไปสัมพันธ์เพื่อความรอบรู้ในการสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต เช่น การผลิตปัจจัยดำรงชีพเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นต้น

๓) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบริโภคนิยมหมายถึง การใช้สอยปัจจัยที่สัมพันธ์กับชีวิตอย่างสิ้นเปลืองเพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ให้อยู่รอด ด้วยการกิน ดื่ม พักผ่อนอาศัย และใช้ประโยชน์จากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เมื่อขาดความระมัดระวังในการใช้สอยปัจจัยเหล่านั้น หรือเกิดการใช้สอยที่เกินความจำเป็น ย่อมกลายเป็นวัฒนธรรมแห่งการบริโภคนิยมไปในที่สุด สำหรับลัทธิบริโภคนิยมในสังคมไทยเริ่มพัฒนามาจากการมีวัฒนธรรมแบบศักดินาทำให้คนไทยชอบการแต่งตัว และมักบริโภคเกินฐานะรายได้ ทำให้บริษัทข้ามชาติที่มีสินค้า สื่อ และเครื่องมือกระตุ้นการขายเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้คนไทยกลายเป็่นนักทุนนิยมที่เน้นการซื้อมาเพื่อบริโภคมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภคเอง ส่วนรัฐบาลได้รับ

^{๑๐} อภิชัย พันธเสน, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

อิทธิพลจากนายทุนให้ช่วยส่งเสริมการลงทุนและเปิดการค้าเสรี จึงกลายเป็นการผลักดันให้เกิดลัทธิบริโภคนิยมที่เข้มแข็งในสังคมไปโดยปริยาย

๔) หลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมที่ส่งเสริมความพอเพียง ถูกใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาพฤติกรรมของคนไทยในสังคมยุคบริโภคนิยม ด้านการส่งเสริมองค์ความรู้ในการดำรงชีวิต การสร้างเป้าหมายคือความสุขในการดำเนินชีวิต การสร้างเจตน์ หรือเจตคติที่ดีต่อพฤติกรรมพอเพียง และเป็นแนวทางดำเนินชีวิตสายกลาง ไม่สุดโต่ง ดังนั้น จึงพบว่าปัญหาสาเหตุ และผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมความไม่พอเพียงในสังคมไทยยุคบริโภคนิยมเกิดจากคนส่วนมากมีความเข้าใจในหลักความพอเพียงคลาดเคลื่อนจากความจริงโดยมักคิดว่าความพอเพียงเป็นการไม่ชวนชวายเป็นแนวทางทรัพย์สินเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต ต่างจากความหมายในทางพระพุทธศาสนาที่ให้ความหมายเฉพาะส่วน เช่น ในความหมายที่ใช้กับพระภิกษุผู้ขัดเกลาอุปนิสัยเพื่อความหลุดพ้น เป็นการไม่สั่งสมปัจจัยบริโภคนิยมก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น แต่ในความหมายที่ใช้กับผู้ครองเรือน เป็นการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตให้มีความมั่นคงด้วยทรัพย์สิน เป็นอิสระจากการถูกบีบคั้น เช่น การมีปัจจัยดำรงชีพไม่เพียงพอต่อตนเองและครอบครัว การมีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายทำให้เกิดผลกระทบหลายอย่าง มีการกู้หนี้ยืมสินมาเพื่อการบริโภค การขาดโอกาสเข้าถึงทรัพยากรที่ช่วยพัฒนาชีวิต เช่น การศึกษา อาชีพการงาน โอกาสทางธุรกิจ รวมถึงการรักษาพยาบาลที่เหมาะสมด้วย สำหรับสาเหตุปัญหาพฤติกรรมความไม่พอเพียงนั้น ประกอบด้วย การเสียดุลค่านิยมบริโภคจนถอนตัวไม่ขึ้น การขาดปัญญาพิจารณาประโยชน์และโทษของการเสียดุลค่านิยม วัฒนธรรม และสื่อข่าวสารที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน การไม่มีความรู้ในหลักความพอเพียงอย่างถูกต้องและไม่ใส่ใจถึงแนวทางความพอเพียง ความเข้าใจผิดในพฤติกรรมพอเพียงว่าเป็นการส่งเสริมให้ปัจเจกชนไม่เพียรพยายามสร้างความร่ำรวยมั่งคั่งโดยคิดว่าความพอเพียงเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตสำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้มีที่ทำกินเท่านั้น การมีความรู้ในหลักความพอเพียงเพียงเล็กน้อยทำให้ไม่สามารถมองเห็นองค์ความรู้ และวิธีการปฏิบัติตามหลักความพอเพียงอย่างเหมาะสม การขาดแรงบันดาลใจและเป้าหมายการพัฒนาศักยภาพชีวิตด้านการงาน การลงทุน องค์ความรู้ในการปฏิบัติตามหลักความพอเพียง การไม่เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ดีขึ้น การพ่ายแพ้ต่อแรงกระตุ้นของความอยากได้ อยากมีจนเกินควบคุมได้ การไม่พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างจริงจัง โดยมีความเชื่อตรงต่อเป้าหมายที่วางไว้ และมีการประกอบหน้าที่การงานอย่างสม่ำเสมอ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรมซึ่งปรากฏผลกระทบจากพฤติกรรมความไม่พอเพียงในสังคมไทย ได้แก่ผลกระทบด้านจิตใจ ด้านการดำรงชีพ ด้านครอบครัว ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบนิเวศทางธรรมชาติถูกทำลายไป สร้างความสูญเสียแก่แหล่งปัจจัยดำรงชีพพื้นฐานของคนในชุมชนไป เป็นต้น

๕) รูปแบบการปฏิบัติตามหลักการที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง พบหลักการที่ส่งเสริมความรู้แนวทางปฏิบัติ และทัศนคติที่ถูกต้องสำหรับดำเนินชีวิต ๓ อย่าง ได้แก่

(๑) รูปแบบการปฏิบัติตามหลักคิหิสุขประกอบด้วยหลักอติสุข ผู้ปฏิบัติควรตั้งเป้าหมายชีวิตด้วยการสร้างรายได้ หรือสร้างทรัพย์สินสำหรับเป็นต้นทุนชีวิต ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อบริโภค การลงทุนเพื่อได้รับผลกำไรที่เหมาะสม และการออมเพื่อสร้างความมั่นคงในอนาคต หลักโภคะสุข ผู้ปฏิบัติควรให้ความสำคัญกับการใช้จ่ายโดยจัดแบ่งรายจ่ายอย่างเหมาะสม มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายเพื่อกำหนดรู้อัตราส่วนของการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น มีการควบคุมรายจ่ายอย่างเหมาะสม ๒ แนวทาง คือ ให้ความสำคัญกับการใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นก่อน ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง และมีทัศนคติอย่างถูกต้องต่อการใช้จ่าย หลักกอนนสุข ผู้ปฏิบัติควรควบคุมการใช้จ่ายทรัพย์สินให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ลดละเลิกอบายมุขที่เป็นทางแห่งความเสื่อมของทรัพย์สิน และหลักกอนวัชสุขผู้ปฏิบัติควรแสวงหาทรัพย์สินด้วยการงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย เพื่อป้องกันผลกระทบเสียหายตามมา

(๒) รูปแบบการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยหลักความพอประมาณ ๓ ลักษณะ คือ มีความรอบรู้ มีจิตสำนึกที่ดีและมีการปฏิบัติตนตามหลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผลประกอบด้วยความมีเหตุผลในการประกอบสัมมาอาชีพ ความมีเหตุผลในการสนทนาปราศรัย และความมีเหตุผลในการสร้างจิตสำนึกที่มั่นคงต่อพฤติกรรมพอเพียงหลักความมีภูมิคุ้มกันที่ดีประกอบด้วยความรอบรู้สำหรับพิจารณาความเหมาะสม การมีคุณธรรมเป็นความตระหนักรู้ในสิ่งที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต อดทน เพียรพยายาม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และการมีสติปัญญาเป็นเงื่อนไขการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้มีการพึ่งตนเองได้เช่น การสร้างคลังเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อลดต้นทุนการซื้อหา การสร้างอาหารตามฤดูกาลเพื่อลดต้นทุนการแสวงหาปัจจัยดำรงชีพพื้นฐาน การเก็บออมทรัพย์สิน เป็นหลักประกันความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตในอนาคต การชำระหนี้ การลงทุน การดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว ยกตัวอย่างบุคคลต้นแบบทางสังคมที่ได้นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติจนสามารถสร้างวิถีชีวิตให้มั่นคงได้ เช่น การศึกษาพฤติกรรมความพอเพียงของอภิวรรษ สุขพวง ผู้ก่อตั้ง “ไร่สุขพวง” ศูนย์เรียนรู้ Earth Safe อินทรีย์วิถีไทย ตั้งอยู่ที่ตำบลจอมบึง อำเภोजอมบึงจังหวัดราชบุรี^{๑๑} และนายเลี่ยม บุตรจันทา ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนบ้านนาอีสาน ผู้ก่อตั้ง “สวนออนซอน” แหล่งเรียนรู้ของชุมชน สถาบันศึกษา องค์การภาครัฐและเอกชน ว่าด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียงและวนเกษตร ตั้งอยู่ที่ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามไชยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา^{๑๒} เป็นต้น

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายอภิวรรษ สุขพวง, เกษตรกรสำนักกรักบ้านเกิดปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ไร่สุขพวง, ๒๒ ธค. พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ เลี่ยม บุตรจันทา, ปราชญ์ชาวบ้านชุมชนบ้านนาอีสาน เจ้าของบ้านสวนออนซอน, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๒.

(๓) รูปแบบการปฏิบัติตามหลักธรรมที่ส่งเสริมความพอเพียง เช่น หลักไตรสิกขา มีลักษณะเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านพฤติกรรมทางกาย วาจา และการส่งเสริมคุณภาพภายในจิตใจ สำหรับควบคุมพฤติกรรมที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมทั้งหลาย เช่น เสื่อมทรัพย์ จากการดื่มน้ำเมา โดยมีจิตใจที่เข้มแข็งเป็นตัวคอยสั่งการ ผ่านการมองเห็นโทษและประโยชน์ของพฤติกรรมที่แสดงออกไป หลักสันโดษ มีลักษณะยินดีในการใช้สอยปัจจัยดำรงชีพที่ตนหาได้ด้วยความรู้ความสามารถ หน้าที่การงาน หรือศักยภาพด้านต่าง ๆ ของตนเอง หลักทวิภูมิมักถลประโยชน์ มีลักษณะเอื้อต่อการสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต เพราะมีองค์ประกอบภายนอกที่เข้มแข็ง เช่น มีความขยันหมั่นเพียร มีการเก็บออมรักษา มีการส่งเสริมการตลาดด้วยช่องทางการแนะนำที่ดีจากมิตรบริวารที่ดี และมีการรักษามาตรฐานความประพฤติดังกล่าวมาอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นทัศนคติที่ดีตลอดชีวิต และหลักสัปปุริสธรรม มีลักษณะเรียนรู้ศักยภาพตนเอง สภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อนำกลับมาพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างและการแสวงหาปัจจัยดำรงชีพ การตลาด การลงทุน เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต

๖) รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธ พบว่า มี ๓ รูปแบบ ซึ่งมีลักษณะเป็นการส่งเสริมองค์ความรู้ แนวทางปฏิบัติ และสร้างจิตสำนึกที่มั่นคงต่อความพอเพียง ได้แก่

(๑) รูปแบบการสร้างแรงจูงใจด้านความสุขที่ชอบธรรมด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการใช้ชีวิตให้สมดุลกับธรรมชาติเนื่องจากวิถีชีวิตของคนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยดำรงชีพพื้นฐานจากสิ่งแวดล้อมเพื่อความอยู่รอด และลดต้นทุนการใช้จ่ายบริโภคต่าง ๆ

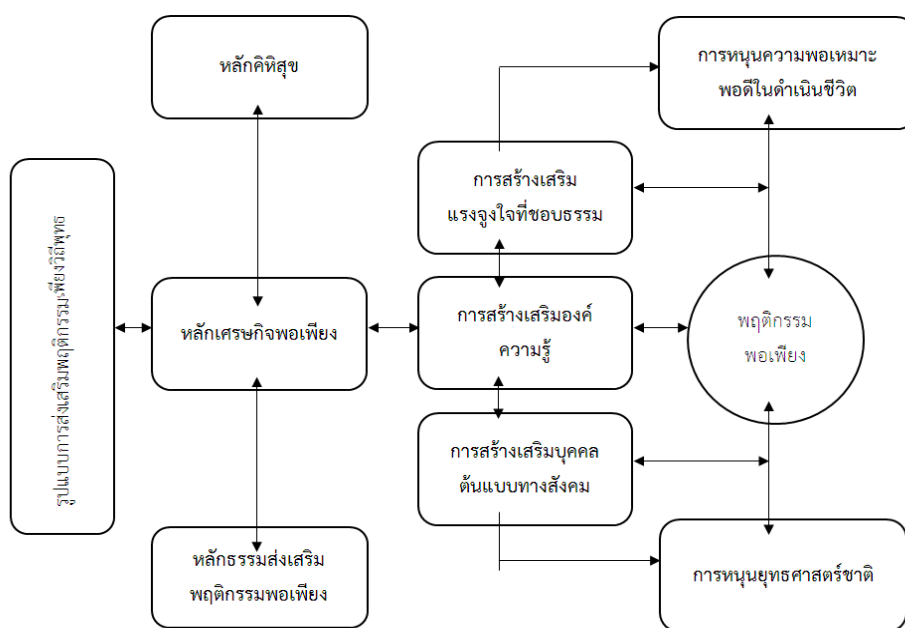
(๒) รูปแบบการสร้างองค์ความรู้ด้านการมองเห็นโทษของความไม่พอเพียง และประโยชน์ของความพอเพียง ด้านการศึกษาวิถีปฏิบัติตามหลักความพอเพียง และด้านการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพฤติกรรมความพอเพียง

(๓) รูปแบบการสร้างต้นแบบบุคคลผู้มีพฤติกรรมพอเพียงในสังคมไทยมีการศึกษาบุคคลต้นแบบทางสังคม การส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงตามบุคคลต้นแบบและการสร้างเจตคติหรือจิตสำนึกที่ดีตามบุคคลต้นแบบด้วยหลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงโดยมีรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา เช่น หลักไตรสิกขา หลักอริยสัจ หลักสันโดษ หลักปัจจัยสันนิสิตศีล หลักโภชนมัตตัญญูตา หลักสังคหวัตถุ หลักทวิภูมิมักถลประโยชน์ หลัก โภคาทียะ และหลักสัปปุริสธรรมซึ่งลักษณะข้อปฏิบัติสายกลาง ๓ อย่าง คือ ละโทษของพฤติกรรมความไม่พอเพียง ส่งเสริมประโยชน์จากพฤติกรรมที่พอเพียง และมีจิตสำนึกที่ดีในการละโทษของพฤติกรรมความไม่พอเพียงและยึดประโยชน์ของพฤติกรรมที่พอเพียงไว้ปฏิบัติตลอดชีวิต

๕. องค์ความรู้ใหม่

การส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธในสังคมไทยภายใต้แนวทางสำคัญ ๔ ประการ ดังกล่าว สามารถสรุปเป็นรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธ เรียกว่า “**รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมแบบ ๓ เสริม ๒ หนุน**” ได้แก่ (๑) การสร้างเสริมแรงจูงใจเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติอย่างได้ผล โดยมีเป้าหมายคือความสุขในการดำรงชีวิต (๒) การสร้างเสริมองค์ความรู้ที่ถูกต้อง สำหรับสร้างทัศนคติที่ถูกต้องต่อพฤติกรรมพอเพียง (๓) การสร้างเสริมต้นแบบที่ดีทางสังคม หรือบุคคลตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตจากการมีพฤติกรรมพอเพียง และ ๒ หนุน ได้แก่ (๑) หนุนการดำเนินชีวิตตามหลักคิเลส หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง เพื่อละพฤติกรรมการใช้ชีวิตแบบติดสุขจนเกินไป เป็นเหตุให้เกิดการใช้จ่ายบริโภคจนเกินความจำเป็น ฟุ่มเฟือย เป็นทาสของกามสุขซึ่งเป็นการใช้ชีวิตสุดโต่งด้านหนึ่ง และละพฤติกรรมเกียจคร้าน ไม่ขวนขวายในการก่อร่างสร้างฐานะครอบครัว เป็นเหตุให้ดำรงชีพอย่างฝืดเคืองซึ่งเป็นการใช้ชีวิตสุดโต่งด้านหนึ่งเช่นกัน (๒) หนุนยุทธศาสตร์ชาติในการใช้รูปแบบส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงด้วยอำนาจรัฐ ซึ่งมีอำนาจงบประมาณ และบุคลากรที่มีคุณภาพเพียงพอสำหรับกำหนดนโยบายให้สังคมปฏิบัติตาม โดยสรุปเป็นแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิสรุปองค์ความรู้ใหม่รูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธ

๖. สรุป

กล่าวโดยสรุป การจะส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงวิถีพุทธในสังคมไทยให้สำเร็จนั้น สังคมจะต้องส่งเสริมคุณสมบัติที่เหมาะสมให้เกิดมีแก่คนในสังคม ภายใต้แนวทางสำคัญ ๔ ประการ ได้แก่

๑) การยึดมั่นหลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง เพื่อสนับสนุนการสร้างแรงจูงใจ สำหรับสร้างเป้าหมายและผลักดันปัจเจกชนไปสู่เป้าหมายที่มนุษย์ปรารถนา ได้แก่ความสุขอันเกิดจากการมีสถานภาพด้านต่าง ๆ ที่มั่นคง เช่น การเงิน ทรัพย์สิน ครอบครัว สุขภาพร่างกาย

๒) การนำหลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียงไปสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและครบถ้วน มีความครอบคลุมทั้งกระบวนการละพฤติกรรมที่ก่อโทษ หรือความเสื่อมด้านต่าง ๆ ในชีวิต และกระบวนการส่งเสริมพฤติกรรมที่สร้างความเจริญ ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชีวิต รวมถึงการสร้างทัศนคติที่ถูกต้องในการเรียนรู้และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

๓) การสร้างต้นแบบทางสังคมที่ใช้หลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง เช่น วิถีชีวิตของอภิวรรษ สุขพวง ผู้ก่อตั้งไร่สุขพวง เลี่ยม บุตรจันทร์ ผู้ก่อตั้งสวนออนซอน ยวง เขียวนิล ปราชญ์เกษตรกรของแผ่นดิน ปี พ.ศ.๒๕๖๐ และสิริกัณ ลัมสุวรรณ ผู้ก่อตั้งบ้านรักษ์ดิน เป็นต้น

๔) การปฏิบัติตามหลักหลักคิหิสุข หลักเศรษฐกิจพอเพียง และธรรมที่ส่งเสริมพฤติกรรมพอเพียง เช่น การไม่ประกอบอาชีพทุจริตในหลักอนวัชชสุข มีลักษณะไม่ตั้งเครียดจากผลของทุจริตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และไม่ฟุ้งเฟ้อจากการถูกกระแสบริโภคนิยมครอบงำ ซึ่งการปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวจะก่อให้เกิดความพอเหมาะ พอดี หรือความพอประมาณตามกำลังของแต่ละบุคคลเพื่อไม่ให้สังคมไม่สับสนวุ่นวายอันเกิดจากความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น

บรรณานุกรม

- กลุ่มงานวิเคราะห์และพยากรณ์สถิติเชิงเศรษฐกิจ. หนี้สินครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ. ๒๕๕๘.
กรุงเทพมหานคร : สำนักสถิติพยากรณ์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๐.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สัมภาษณ์ เลี่ยม บุตรจินทา. ราษฎรชาวบ้านชุมชนบ้านนาอีสานเจ้าของบ้านสวนออนซอน หมู่ที่
๑๖ ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา, ๒๕ ธันวาคม
๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ อภิวัชร สุขพ่วง. เกษตรกรสำนักรักบ้านเกิดปี ๒๕๖๐ ไร่สุขพ่วง บ้านเลขที่ ๑๐๗ หมู่
๑๐ ตำบลจอมบึง อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธค. ๒๕๖๒.
- สัมภาษณ์ รศ.สุเชาว์ พลอยชุม. อาจารย์พิเศษบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๒.
- อภิชัย พันธเสน. รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัด
ภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. สำนักงานสภาที่
ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๐.

